

הלכות מעשיות

שיעורו של מורנו הגאון הרב מצליח-חי מאזוז שליט"א

גליון קל"ד

שודר בערוץ "קול ברמה" במסגרת התכנית "בית ההוראה"

העלון מוקדש לע"נ גאון עוזנו עטרת תפארת הפוסקים מרן רבנו עובדיה יוסף בן גורג'יה זצוק"ל

הלכות פסח

נושאי השיעור:

ברכת קציצות עם קמח מצה ומצה מבושלת. מצות מבושלות, וסעודה שלישית בשבת ערב פסח. ליל הסדר במשפחה מורחבת. דין האיטר בהסיבה. הכנת החרוסת. כמות החרוסת על המרוו. כיצד כורכים בכורך. אשה העסוקה בצרכי הבית, חיובה בקריאת ההגדה.

הבישול מבטל את האפייה ונשאר עליהן שם לחם (משנ"ב ס"ק נה).

האחרונים מוסיפים שגם טיגון דינו כבישול ומבטל שם האפייה שהיה על החתיכות. (הגהות רעק"א סק"ז ובביאור הגר"א ס"ק לז, לח. וע"ע בס' ברכת ה' ח"ב פ"ב סכ"ו).

ומזה נלמד לדין הקציצות העשויות מקמח מצה. כיון שהפירורים של הקמח מצה פחותים מכזית, אם כן כשאדם מבשל או מטגן אותם נתבטל מהן שם האפייה שהיה עליהן וברכתן השתנתה למזונות.

והוא הדין גם לענין המצות המטוגנות והמבושלות. אמנם בכל ימות השנה נוהגים לברך על המצה מזונות, אבל בפסח ברכתה המוציא. אדם שבישל או טיגן מצה, אם בכל חתיכה שבישל או טיגן היה כזית, עליו לברך המוציא וברכת המזון. אבל אם בכל חתיכה היה פחות מכזית, צריך לברך מזונות ועל המחיה אפילו אם אוכל כמה וכמה מצות.

ישנם אנשים שנוסעים לטיולים וחוששים שלא ימצאו מים לנטילת ידיים, או אמהות שלוקחות את הילדים

ברכת קציצות עם קמח מצה ומצה מבושלת

א¹. שאלה: מה מברכים על קציצות העשויות מקמח מצה ובשר, ומה מברכים על מצה מבושלת ומטוגנת?

תשובת הרב: מרן בשלחן ערוך בהלכות ברכות (סי' קס"ח ס"י) כתב, שאם אדם חתך לחם לחתיכות ובישל אותן, אם בשעת הבישול היה כזית בכל חתיכה מהחתיכות הללו, מברך עליהן המוציא וברכת המזון. אבל אם בשעת הבישול אין כזית בכל חתיכה, ברכתן מזונות ועל המחיה. ואפילו אם אוכל מהן כמה וכמה כזיתות, מכל מקום כיון שבשעת הבישול היה בכל אחת פחות מכזית, מברך עליהן מזונות ועל המחיה.

ומדוע? מפני שהבישול מבטל את האפייה בפחות מכזית ונתבטל מהן שם לחם, אבל ביותר מכזית אין

¹ השיעור לעילוי נשמת הרב גד כהן זצ"ל [מח"ס ברוך מרחיב גד] מנוה יעקב בירושלים שנפטר בשבת. היה יהודי יקר וצדיק, משכים לעסוק בדברי תורה ותפילה, זכה שבניו וחתניו כולם תלמידי חכמים יראי ה'. יהי זכרו ברוך.

לגנה ולא רוצות שהילדים ייכשלו ויאכלו בלי נטילת ידים, ולכן לוקחים מצה מטוגנת כדי שלא יזדקקו ליטול ידים. **ולפי מה שאמרנו צריך לקחת מצה, לחלק אותה לארבע, וכך בכל חלק יש פחות מכזית ויטגנו אותה כך.** כשעושים באופן הזה, ברכת המצה מזונות ועל המחיה ואינה טעונה נטילת ידים.

אם מטגנים מצה שלמה או אפילו חצי מצה, עדיין יש בכל חלק יותר מכזית והמצה טעונה נטילת ידים וברכתה המוציא.

ואמנם, יש כאלה מחמירים ואומרים שרק במצה שלמה יש כזית, אבל להלכה מספיק שליש מצה לשיעור כזית.

כל אחד שיש לו בקבוק של תינוק, יכול לראות את זה בצורה פשוטה וברורה. בכל בקבוק של תינוק יש סימונים במידות של סמ"ק, קח בקבוק כזה, מלא אותו במאה סמ"ק מים, ושים בתוכו שליש מצה, שזה כאחד עשר גרם לכל היותר. **המים שבבקבוק יעלו למאה ושלושים סמ"ק, וודאי שיש בזה כזית.** זו הדרך שכותב מרן השולחן ערוך לבדוק שיעורים של הביצים וכיו"ב, ובבדיקה הזו אתה מוצא **שבשליש מצה יש לך כזית.**

אמנם, המשקל של שליש מצה הוא הרבה פחות משלושים גרם, אבל כפי שאמרנו, מדברי מרן יוצא שהולכים על פי הנפח ולא על פי המשקל.

יש אומרים שהם רוצים להחמיר כדברי הסוברים שהולכים על פי משקל. אין בעיה להחמיר, אבל צריכים להקפיד **שלא יקלו במקום שהמשקל הוא קולא.** ולכן, גם אם אתה רוצה לצאת ידי כל הדעות², עליך ללכת כאן על פי נפח, מפני שאם אתה הולך על פי משקל, אתה נמצא מיקל ולא מחמיר.

הלכה למעשה: אדם ירא ה', לא יטגן חצי מצה ויברך עליה מזונות, ובפרט שיש כאלה ששוכחים לברך

² ובכלל, תמיד הדבר הכי טוב לצאת ידי חובת כל הדעות ולא להיכנס בסבך המחלוקות.

אחר האכילה ואם מטגנים חצי מצה נמצא שלא בירכו ברכת המזון שהתחייבו בה. אם אדם רוצה לברך על המצה מזונות ועל המחיה, שיחתוך את המצה לארבעה חלקים שווים. כך יש לו בכל חלק פחות מכזית, וכשמטגן אותם כך ברכתן מזונות ועל המחיה.

מצות מבושלות בשבת שערב פסח שחל בה

ב. שאלה: האם ניתן לאכול בשבת הקרובה (שחל

ערב פסח) את המצות המטוגנות והמבושלות?

תשובת הרב: המשנה ברורה (סי' תמ"ד סק"ח) כותב שאדם יכול לקיים סעודה שלישית בתבשיל כמו "קיינדלך", שזה כופתאות מקמח מצה. ומפורש במשנה ברורה שגם לפי מנהג האשכנזים, **אפשר לאכול דבר שעשוי מקמח מצה והוא מטוגן או מבושל גם בשבת שהיא ערב פסח.**

והטעם לכך הוא מפני שהאיסור לאכול מצה בערב פסח הוא דוקא במצה שיוצאים בה ידי חובה בליל הסדר, וכיון שבמצה מבושלת לא יוצאים ידי חובת אכילת מצה בלילה, מותר לאכול אותה ביום ערב פסח, ואין בזה שום חשש גם לספרדים וגם לאשכנזים.

סעודה שלישית בשבת זו

ג. שאלה: השנה חל פסח בערב שבת, כיצד יש

לנהוג לגבי סעודה שלישית?

תשובת הרב: מרן בשלחן ערוך (סי' תמ"ד ס"א) כתב שכיון שזמנה של סעודה שלישית הוא מזמן תפילת המנחה, אי אפשר לקיים אותה בחמץ, שכבר נאסר באכילה מוקדם יותר. ומצד שני אי אפשר לקיים אותה במצה, שהרי אסור לאכול מצה בערב פסח (הרמ"א סי' תעא ס"ב)³.

³ אם אדם אוכל בערב פסח מצות ובלילה שוב אוכל מצות, אנשים יחשבו שזה טעים לו ולכן הוא אוכל את זה הרבה, ומה שאוכל בליל הסדר זה לא משום מצוה אלא בגלל הטעם המיוחד שיש למצה. אבל אם אדם לא אכל מצות עד הלילה ורק בלילה הוא אוכל, יבינו שהוא אוכל אותן לשם מצוה.

אם כן כיצד הוא עושה? מרן כתב שיקח מצה עשירה. דהיינו, מצה שעשויה מקמח רגיל המיועד לאפיית מצות, ובמקום מים לשים אותו עם יין, ביצים או מיץ תפוזים טהור וכדומה (ש"ע סי' תסב ס"א).

למעשה, קשה מאד להכין דבר כזה בבית. ולכן ישנם אנשים שקונים מצות עשירות מוכנות. לפני שבועיים דיברנו על עוגיות פפושדו, ואמרנו שאין על זה הכשר בד"ץ, כי יש מפקפקים על כשרות הליך ההכנה שלהם. **אם אדם נוהג לאכול עוגיות פפושדו בפסח, יוכל לקיים סעודה שלישית בעוגיות פפושדו.** אבל צריך לשים לב **שיסיים לאכול שלוש שעות זמניות לפני השקיעה** (ש"ע סי' תמד ס"א).

ויש גם פתרון אחר. אפשר לאכול סעודה שלישית במצה מבושלת, שבה אין איסור אכילה בערב פסח. כך כתב המגן אברהם (סי' תמד סק"ב) בשם מהרי"ל. ויש שכתבו שזה אפילו עדיף ממצה עשירה, כיון שעל מצה עשירה מברך מזונות, ואילו על מצה מבושלת מברך המוציא כשבחתיכה שבישל יש יותר מכזית, וכמובן שעדיף לאכול סעודה שלישית בדבר שברכתו המוציא.

אמנם המהרי"ל (שהביא המגן אברהם שם) כתב שלא ראה שנוהגים כך, אבל הרב ערוך השולחן (סעיף ה) כתב שבאמת ראה רבים שנוהגים לקיים סעודה שלישית במצה מבושלת.

הרמ"א כתב שמי שאינו יכול לעשות סעודה שלישית במצה עשירה, יוכל לקיימה במיני פירות או בשר ודגים. ונחלקו האחרונים מה עדיף, דעת החק יעקב (סק"ב) שעדיף שיאכל פירות מחמת שאינם משביעים כל כך, אבל המגן אברהם (סק"ב) ועוד אחרונים סוברים שעדיף בשר ודגים. ורק אם אין לו בשר ודגים, יאכל מיני פירות. וכך פסק המשנה ברורה (סק"ח). ואם יש לו פירות משבעת המינים – עדיף. (כה"ח אות טז).

לסיכום: הדבר הטוב ביותר לקיים סעודה שלישית הוא במצה מבושלת. וצריך לשים לב לאכול קודם שלוש שעות מהשקיעה.

אם אדם לא יכול לעשות כן, יאכל חתיכת בשר, עוף או דג. ומי שגם את זה לא יכול לעשות, יאכל פירות משבעת המינים כמו תמרים וכדומה, ואפילו בפירות רגילים יכול לצאת ידי חובה.

ליל הסדר עם המשפחה המורחבת

ד. שאלה: אני וילדיי מתארחים בבית הוריי, ואבי קורא ומסביר את ההגדה ואומר חידושים על ההגדה. אני מתלבט כיצד עלי לנהוג – מצד אחד כאשר כולנו עושים יחד את הסדר זו שמחת חג גדולה ביותר. אבל מצד שני אני מפסיד כל שנה את מצות "והגדת לבנך". כיצד עלי לנהוג?

תשובת הרב: הענין לעשות יחד עם המשפחה המורחבת, זה לא רק ענין של שמחת חג גדולה, אלא יש בזה סיבות הלכתיות ממש.

מרן בשלחן ערוך (סי' תע"ט) כתב שמצוה לחזר אחר הזימון, וכשאדם אוכל עם משפחתו המצומצמת לא תמיד יש לו זימון, ולכן יש ענין הלכתי לאכול יחד.

מרן ראש הישיבה גאון ישראל הרב מאיר מאזוז שליט"א, כותב בענין הסעודה של ליל הסדר, **שמצוה לעשות את הסעודה יחד** גם מפני שעל ידי כך זוכים לעשות זימון. וכך כותב הרב בספרו ה' נסי' (ח"ב פכ"ג הלכות ברכ' ס"א, עמוד רס"ו): "נהגו לחוג כמה משפחות ביחד ליל הסדר, כדי שיעשו זימון". וכדרכו בקודש, תמיד הרב אוהב למצוא לכל דבר רמז בפסוק, וגם כאן הרב כותב רמז: "זכר לדבר, ואם ימעט הבית מהיות משה, ולקח הוא ושכנו וכו', וכן המנהג פשוט בכל המקומות ששמענו וראינו".

וגם מהרמ"א משמע שטוב לעשות כמה משפחות ביחד. הוא כותב שכאשר קוראים את ההלל, הגדול שבהם אומר "הודו ו"אנא", ואחרים עונים אחריו. ומשמע שכדאי שיהיו שם הרבה אנשים.

המשנה ברורה (סק"ט) כותב שאין ענין מיוחד בזימון בפסח יותר מבשאר ימות השנה, ומה שמרן כתב שמצוה לחזור אחר זימון הוא מפני ההלל וכדברי הרמ"א, אבל כבר הוכיחו שדעת מרן אינה כן, אלא בפסח יש יותר ענין בזימון מאשר שאר ימות השנה⁴. ועל כל פנים, מרן מסכים לדברי הרמ"א שבאמירת ההלל יש ענין שיהיה אחד אומר ושנים עונים לו. יש נוהגים שכאשר החזן אומר "הודו לה' כי טוב", כולם עונים לו "כי לעולם חסדו". וכאשר אומר "יאמר נא ישראל", כולם עונים "כי לעולם חסדו", וכן הלאה בשאר הפסוקים. אותו דבר גם ב"אנא ה' הושיעה נא", אחד אומר "אנא ה' הושיעה נא", וכולם עונים "אנא ה' הושיעה נא".

וכך ינהגו באמירת ההלל שהגדול אומר בקול והשאר עונים אחריו. לפי הרמ"א זה העיקר, וגם לפי מרן צריך לעשות כך, רק שיש ענין גם בזימון עצמו. ולכן, למרות שאת כל ההגדה כולנו קוראים יחד בצורה שוה, כשמגיעים לפסוקים האלה יש ענין **שאחד יקרא בקול וכולם יענו אחריו.**

יש מקומות שנוהגים בליל הסדר וגם בשאר ימות השנה, שהחזן אומר "הודו לה' כי טוב" והציבור לא אומרים אותו, אלא רק ממשיכים "כי לעולם חסדו". האחרונים העירו שיש בעיה במנהג הזה, כיון שהרבה פעמים כאשר החזן אומר "הודו לה'", הוא לא מתכוון להוציא את הציבור ידי חובה⁵, ונמצא שהוא אומר רק את חצי הפסוק הראשון ולא מכוון להוציא אותם, והם אומרים רק את החצי השני, וחסר להם כמה מילים בהלל.

ולכן צריך להקפיד, שכאשר הקורא בבית או החזן בבית הכנסת אומר "הודו לה' כי טוב", **העונים אחריו**

⁴ א"ה. ועי' בספר ה' נסי שם בהערה שמרן ראש הישיבה הביא קושיית מורנו הרב שליט"א על ביאור האחרונים בזה. ע"ש. **המערכת.**

⁵ מה שהוא אולי מתכוון זה לניגון יפה. הוא לא מתכוון להוציא כי הוא לא יודע שצריך להוציא במקום הזה.

יאמרו אתו בלחש את המילים הללו, ואחריו יאמרו בקול "כי לעולם חסדו" והוא יאמר אתם בלחש. יש נוהגים שהחזן אומר את כל הפסוק, והם חוזרים אחריו, וכך כולם אומרים פסוק שלם. כל המנהגים טובים, וכל הענין הוא שיהיה אחד אומר ושנים עונים, "זמרו לה' יחדו".

לגבי השאלה על מצות והגדת לבנך – באמת אין שום הפסד במצוה. השבוע למדנו בדף היומי בגמרא במסכת פסחים (דף קטז ע"ב) שמרימר שאל את בני ביתו של רב יוסף כיצד קוראים שם את ההגדה, ואמרו לו שרב יוסף קורא בקול ומוציא את כולם ידי חובה. הלך ושאל את בני ביתו של רב ששת איך נוהגים בביתו, ואמרו לו שרב ששת קורא בקול ומוציא את כולם. ומכאן משמע שאדם ששומע את ההגדה דינו כקורא אותה ממש.

הדין הזה הוא לא רק בהגדה, אלא גם בסיפורים עצמם ובדרשות. **כשהסבא מספר לכולם, אתה מקשיב ויוצא ידי חובה בזה.** וגם בפסוק נאמר: "ולמען תספר באזני בנך ובן בנך" (שמות י' ב'), לכאורה התורה היתה צריכה לומר רק שאתה תספר לבנך, ובנך שיספר לבנו גם נכלל בפסוק הזה, אלא התורה אמרה "ובן בנך" – שגם כאשר הסבא מספר לנכד גם האב יוצא ידי חובה.

דין האיטר בהסיבה

ה. שאלה: אדם שמאלי שקשה עליו מאד להסב על צד שמאל. האם יכול להסב על צד ימין או לא להסב בכלל?

תשובת הרב: בגמרא במסכת פסחים (דף קח ע"א) כתוב, שהסבת ימין אינה קרויה הסיבה. והגמרא ממשיכה שלא רק זה, אלא כשאדם מסב על צד ימין יכול להקדים קנה לושט ולבוא לידי סכנה.

ונחלקו המפרשים על מה חוזר הטעם "שמא יקדים קנה לושט". רשב"ם מפרש שכוונת הגמרא לשני טעמים שלא להסב על צד ימין. טעם אחד הסיבת

ימין אינה נחשבת להסיבה, מפני שאדם צריך לאכול ביד ימינו, וכשמיסב על צד ימין יכול לאכול רק בשמאל. וטעם נוסף לדבר הוא "שמא יקדים קנה לושט". כלומר, לכל אדם יש וישט בצד ימין וקנה בצד שמאל, ויש מעליהם כמין שסתום בצורת שקד, וכאשר אדם אוכל השסתום נפתח מעל גבי הושט וסותם רק את הקנה, כך שהאוכל נכנס לושט. וכאשר אדם מדבר, הושט נסתם והקנה נפתח ודרכו יוצא האויר.

בשעה שאדם מסב על צד ימין, השסתום הזה יורד על גבי הושט על ידי כח המשיכה והקנה נפתח, ואם אדם יאכל כך, יכול לבוא לידי חנק חלילה בגלל שהאוכל יכול להיכנס לקנה.

אבל רש"י מפרש אחרת. לפי רש"י הטעם של הגמרא "שמא יקדים קנה לושט ויבוא לידי סכנה" הוא טעם למה שהגמרא אמרה לפני כן שאסור להסב פרקדן [- על הגב]. אבל הטעם שכל אדם צריך להסב על צד שמאל, הוא כדי שיוכל לאכול את האוכל ביד ימין. שכך נוח לו.

ונפקא מינה בין הטעמים היא השאלה שנשאלה כאן. לפי רש"י, אדם שמאלי צריך להסב על צד ימין כדי שיוכל להסב בנוחות ולאכול ביד שמאל. אבל לפי רשב"ם צריך להסב על צד שמאל ואפילו שזה לא נח לו, שאם יסב על צד ימין יבוא לידי סכנה. כך כתב הטור (סי' תעב).

בשו"ת תרומת הדשן (סי' קלו) כתב שלהלכה איטר יסב על צד שמאל, מפני שחוששים לשיטת רשב"ם שיש בזה סכנה אם יסב על צד ימין, וחמירא סכנא מאיסורא. וכך פסק הרמ"א (סי' תעב ס"ג) שגם איטר יסב על צד שמאל.

אבל הרדב"ז ראה שהקנה והושט בבהמות לא נמצאים בצד ימין ושמאל, אלא הקנה נמצא קדימה והושט מאחוריו. ושיער שכך זה גם באדם, ולא כמו רשב"ם כותב שנמצאים בימין ושמאל. הרדב"ז

בתשובה (ח"ג סי' תקפד) כותב שבבהמות זה ודאי כך, אבל באדם לא בטוח.

ושמעתי שכיום טוענים שכפי ששיער הרדב"ז כך המציאות, שגם באדם הושט נמצא מאחורי הקנה ולא בצדו. כך זה גם מסביר את דברי הגמרא בדין הסבת פרקדן, שאם אדם שוכב על גבו ואוכל, יכול לבוא לידי סכנה שהסתום ירד על גבי הושט והאוכל ייכנס חלילה לתוך הקנה. נמצא אם כן שאין חשש סכנה כמו שכתב רשב"ם, ולכן כמו שיוצא לפירוש רש"י, בין בהסיבת ימין ובין בהסיבת פרקדן, אדם שמאלי יכול להסב על צד ימין של העולם, כדי שיכול לאכול בנוחות. ולכן להלכה בדיעבד בודאי שאיטר שהיסב על צד ימין, יצא ידי חובה. וכך פסקו הפרי מגדים (מש"ז סק"ב) והמשנה ברורה (ס"ק יא).

אבל בזמננו שהתבררה המציאות, האם גם לכתחלה אפשר להקל שאיטר יסב על צד ימין? מרן הגר"ע יוסף בחזון עובדיה (עמ' ט) כתב שלכתחלה יסב על צד שמאל, ובדיעבד שהיסב על צד ימין יצא.

גם מרן ראש הישיבה שליט"א פסק כך בתחילה (בירחון אור תורה ניסן תש"נ סי' צב אות ב'), שרק בדיעבד יצא.

אבל לאחר מכן פסק מרן ראש הישיבה שליט"א (בס' ה' נסי ח"ב בתשובה סימן לא) שגם לכתחלה איטר יכול להסב על צד ימין, מהטעם שכך התבררה מציאות שאין בזה חשש סכנה, ועוד טעמים להקל. והביא שכן דעת החזון איש (בהנהגותיו שנכתבו ע"י הגר"ח קנייבסקי, והובאו בספר שער המועדים פסח עמ' י', ובהנהגות החזון איש פי"ב אות יז) שאיטר יסב איך שנח לו⁶.

⁶ מרן ראש הישיבה הביא שיש אומרים שרש"י כתב ספר רפואות. והעיר שלא בטוח שרש"י חיבר ספר רפואות, אבל נראה שרש"י ידע רפואות. בספר שופטים (ט"ו ט"ו)

אבל על כל פנים כל אדם חייב להסב, ואם לא מיסב לא יצא ידי חובה. כך כותב מרן בשלחן ערוך (סי' תעב ס"ג) במפורש, שאדם שלא הסב לא יצא ידי חובה וצריך לחזור לאכול ולשתות.

לסיכום: רוב העולם נוהגים שאיטר מסב על צד שמאל כדרך העולם. ובדיעבד, אם הסב על צד ימין, יצא ידי חובה.

ואיטר שרוצה להסב על צד ימין כדי שיכול לאכול בנוחות, לדעת מרן הגר"ע יוסף צריך להסב על צד שמאל, ולדעת מרן ראש הישיבה שליט"א יכול להסב על צד ימין.

הכנת החרוסת

1. שאלה: כיצד החרוסת אמורה להיות, מתוקה או חריפה, סמיכה או דלילה, וממה היא מורכבת?
תשובת הרב: כתב הרמ"א (סי' תע"ג ס"ה): "חרוסת יעשה עב זכר לטיט, ואחר כך נותנין בו מעט חומץ או יין אדום זכר לדם. ועושין החרוסת מפירות שנמשלו בהם ישראל, כגון **תפוחים תאנים אגוזים רימונים שקדים**".

נתייחס תחילה לדבריו האחרונים. התוספות (פסחים קטז. ד"ה צריך) כתבו בשם תשובות הגאונים שנוהגים לעשות את החרוסת מפירות שנמשלו לכנסת ישראל שמובאים בשיר השירים ומדברים על יציאת מצרים. כגון תפוח, שכתוב בפסוק "תחת התפוח עוררתך". וכמו רימון, שכתוב בפסוק "כפלח הרימון רקתך". תאנה: "התאנה חנטה פגיה". תמר: "אמרתי אעלה בתמר". אגוז: "אל גנת אגוז ירדתי". ושקדים, אפילו שאינם כתובים בשיר השירים, כתבו לשים שקדים כדי לרמוז על מה שאמרו רבותינו "שקד הקב"ה על הקץ".

וממשיך הרמ"א: "ונותנין עליו תבלין כגון קנמון וזנגביל הדומים לתבן שהיו מגבלין בו הטיט". ומקור דבריו הוא מהמרדכי (לד:): והטור (סי' תעג).

מהרי"ל מוסיף שלוקחים כל מיני בשמים. כוונתו לבשמים ארוכים, וכשטוחנים אותם הם לא נטחנים כמו אבקה, אלא יוצאים עשבים קצת ארוכים. והטעם לדבר הוא מפני שהטיט של פעם הוא לא היה מלט כמו שלנו היום, אלא חמר כמין חול. וכדי שהחמר ייתפס ויחזיק מעמד, היו מערבים בתוכו תבן, וכמו שכתוב בפסוק בפרשת שמות.

מה התבן עושה לחמר? כשהגבעולים של החטים והשעורים מתערבבים יחד עם החמר, הכל שם מסתבך ומתערבב וכך הוא היה מחזיק מעמד. כששמים את הקינמון והזנגביל וכדומה שטחונים קצת גס בחרוסת, זה מזכיר את הצורה של הטיט שהיתה במצרים⁷.

את החרוסת הזו שמים בתוך הקערה כשהיא סמיכה, וכשבאים לאוכל אותה צריך לדלל אותה וכך לאכול. מדוע? הגמרא (פסחים קטז ע"א) אומרת שאת החרוסת "צריך לסמוכה, וצריך לקהוייה". צריך לעשות אותה סמיכה זכר לטיט. וגם לשים בה דבר קצת חמוץ. כך רש"י מסביר, שצריך לשים בפנים תפוחים חמצמצים או חומץ ויין.

ומה הטעם לדבר? הגמרא אומרת שהחרוסת היא גם זכר לתפוח. כתוב בפסוק: "תחת התפוח עוררתך, שמה חיבלתך אמך". שם הנשים הרו⁸. **ולכן צריך לעשות אותה קצת חמוצה**, וישימו בפנים תפוחים חמצמצים, או חומץ, יין (שיש בו טעם חזק ויש לו את התכונה של התפוח), מים מעורבים בלימון או מי מלח.

⁷ הסבא, בעל ה"איש מצליח" ע"ה, לאחר שהיה מכין את החרוסת מכל החומרים המוזכרים כאן, היה מצפה אותה בעלי ורד, נקרא בערבית "סוס אל ורד". זה עלי ורד חתוכים דק, וזה נותן מראה צבעוני ויפה לחרוסת.

⁸ המילה 'חיבלתך' אין פירושה מלשון מחבל, אלא לשון הריון. וכמו שבערבית קוראים ליולדת "חבלה".

הוא כותב "ראיתי בספר רפואות שכתוב...", וגם בעוד כמה מקומות רש"י מזכיר דברי רפואה.

אבל התוספות (שם ד"ה צריך) כותבים שבירושלמי מבואר שהיא צריכה להיות גם דלילה זכר לדם. התוספות מוכיחים שגם הבבלי מסכים לזה, שהרי קודם לכן כתוב שאם היה מטבל בחרוסת היה לזה דין של טיבולו במשקה. ואם זה סמיך אינו נחשב טיבולו במשקה. ומוכח שעל החרוסת להיות דלילה. ולפי זה יש לכאורה סתירה. כי מצד אחד כתוב שצריכה להיות סמיכה, ומצד שני צריכה להיות דלילה.

התוספות כותבים שאין בזה סתירה. **בקערה של ליל הסדר צריך לשים אותה כשהיא סמיכה ועבה.** אבל כשבאים לאכול אותה, לוקחים את הכדורים הללו של החרוסת הסמיכה, **מדללים אותם בין או בחומץ (או במים עם לימון) וכמו שאמרנו, וכך אוכלים אותה.**

זו כוונת הרמ"א, שצריך לעשות את החרוסת עבה, ואחר כך כשבאים לאכולה ישימו בתוכה חומץ או יין, ידללו אותה בו וכך יאכלו אותה.

מה ששאלו על חריף או מתוק, זה לא משנה, **וכל אחד יעשה כפי טעמו האישי.** אבל העיקר שבתחילה תהיה סמיכה וכשבאים לאכולה יערבו אותה עם יין וכדומה וידללו אותה.

כמות החרוסת על המרור

ז. שאלה: האם צריך לתת הרבה חרוסת על המרור או מעט?

תשובת הרב: מצינו בגמרא במסכת פסחים (דף קט"ו ע"ב): "אמר רב פפא, לא לישהי איניש את המרור בחרוסת". כלומר, **לא יעכב את המרור בתוך החרוסת, אלא ישלוף אותו מיד,** מפני שהיא מבטלת את הטעם של המרור. וכמו שהגמרא אומרת בהמשך שאם בלע מרור לא יצא, וכותב רשב"ם שזה

מפני שצריך להרגיש את הטעם של המרירות שלו⁹, זכר למה שכתוב "וימררו את חייהם"¹⁰.

וכך באמת מרן פוסק (סי' תע"ה ס"א), שמיד לאחר שטבל את המרור בחרוסת, יוציא אותו וינער אותו¹¹. לא צריך לשקע את כולו בחרוסת, ודי בזה שיטבל את ראשו בלבד.

כל האמור הוא במרור, **אבל בכורך,** כתב מרן בבית יוסף (שם) בשם האגור (סי' תתד), **יכול לטבל את המרור כשכולו מלא בחרוסת.** ואלה שאוהבים חרוסת, יכולים למלא אותו כמה שהם רוצים. (וע"ע כה"ח אות לב).

כיצד כורכים בכורך

ח. שאלה: כיצד צריך לנהוג באכילת הכורך, האם המרור על המצה או המצה על המרור? **תשובת הרב:** אין שום הבדל מה מניחים על מה. רבים נוהגים להניח את המרור בתוך המצה. ומרן ראש הישיבה הגאון הגדול רבנו מאיר מאזוז שליט"א מביא בספרו ה' נסי (ח"ב עמ' רנו) את דברי ספר המנהיג (הלכות פסח סי' פג), ש"עם המרור הנטבל בחרוסת, יכרוך בו המצה". **ומשמע שהוא כורך את המרור על המצה.**

⁹ אגב, הרבה שואלים למה הטעם של החסה נקרא 'מר', והרי אין בו מרירות כל כך.

ההסבר בזה הוא כך, יש ירקות מתוקים, כגון גזר וכדומה, שאם אתה אוכל חריף, אי אפשר לאכול עם זה סלט של גזר חי מגורד, זה לא מסתדר ביחד. לעומתם יש ירקות חריפים, כגון צנון וכדומה. אבל יש ירקות שהם לא מתוקים ולא חריפים, אלא הטעם שלהם הוא קצת מריר. ובאמת אין הכוונה ממש מר, אלא ביחס למיני הירקות האחרים הוא נחשב למר.

¹⁰ אמנם הגמרא שם אומרת שאם בלע מצה יצא, ולכאורה תמוה למה יצא, והרי אנחנו אוכלים מצה זכר למה שאכלו אבותינו במצרים, וכשבולעים לא מרגישים טעם מצה.

התשובה לכך היא שהזכר במצה הוא לא הטעם שלה, אלא היא בעצמה, שאותה אכלו אבותינו במצרים. אבל במרור אין זכר למה שאכלו אבותינו במצרים מרור, כי באמת הם לא אכלו חסה. ובמה מזכיר לנו המרור את אבותינו במצרים? רק בטעם המריר שבו. ואם כן כל הענין כאן הוא הטעם של המרור, ואם אנחנו לא טועמים לא עשינו כלום.

¹¹ יש אנשים שלא אוהבים חרוסת, ומבחינתם זה מצויין.

תשובת הרב: מרן כותב (סי' תע"ב סי"ד) שנשים חייבות בארבע כוסות ובכל המצוות הנוהגות בלילה הזה. וממילא חייבות גם בסיפור יציאת מצרים.

ומה אשה שעסוקה עם הילדים תעשה? **בשאלות של "מה נשתנה" תהיה נוכחת, וגם בהתחלה של "עבדים היינו",** אחר כך היא יכולה ללכת להכנות במטבח. וכותב הרב כף החיים (סי' תעג אות קלו) שבסוף, כשמגיעים לקטע שרבן גמליאל אומר **"כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו", תיכנס ותקרא את זה,** וכמו שכתוב שאם לא אמר את זה לא יצא ידי חובתו.

ומוסיף שם הרב כף החיים, **שנוהגים לקרוא לה גם לשמוע את הקטע של "והיא שעמדה",** וכן את הקטע של **"אלו עשר המכות שהביא הקב"ה על המצריים במצרים"**. (וע"ע בס' ה' נסי ח"ב עמ' רטז). ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

כך גם כתוב בספר החינוך (סוף מצוה כא), שלאחר שאוכלים מהמרור בטיבול, כורכים אותו על גבי המצה ואוכלים. כך גם כותבים עוד כמה ראשונים. לעומתם יש שכתבו אחרת, וכותב מרן ראש הישיבה שאין בזה שום קפידא, **אפשר לכרוך את המרור על המצה או את המצה על המרור.**

אבל צריך להקפיד לאכול אותם כרוכים יחד. יש אנשים שלאחר שכורכים את המצה עם המרור, שמים אותם בתוך צלחת ואוכלים קצת מהמצה וקצת מהמרור עד שגומרים, אבל זה לא נכון, כתוב **"כורכן ואוכלן** בבת אחת", כלומר צריך להכניס לפה מצה וחסה יחד, ולא כל אחד לבד.

אשה העסוקה בצרכי הבית, חיובה בקריאת

ההגדה

ט. שאלה: אשה שהעסוקה בהאכלת הילדים הקטנים והשכבתם לישון בזמן אמירת ההגדה, האם היא פטורה מאמירת ההגדה?

השיעור נמסר ביום ראשון ח' ניסן תשפ"א

כמידי יום ראשון בשעה 12 בצהריים בערוץ "קול ברמה"

בית ההוראה פתוח 24 שעות ביממה, בטלפון: 03-5500228

העלון יוצא לאור בחסות

א. משכנתאות – יעוץ המשכנתא הטוב ביותר בארץ

לפרטים: 054-8444095

להצלחת: **רמי יצחקיאן, אריאל פלר, יוסי דהמן, אליהו תן ויוסי ברנס** הי"ו

לעילוי נשמת: בני בנימין בן ליזי עליזה.

עורך: הרה"ג ר' שלמה נחום שליט"א.

העלון לא הוגה ע"י מוה"ר ונכתב על דעת המערכת בלבד

ניתן ליצור קשר במייל - A025606532@gmail.com

ניתן להאזין לשיעור זה ולשאר שיעורי מורנו הרב שליט"א בקו **"תורת חיים"** 02-5606532